Autor Gosti stranica
Subota, 25 Svibanj 2002 10:14

Osnovna teza rada je da nam je prije i više od restrukturiranja poduzeća potrebno restrukturiranje makroekonomske politike. Naime, u Hrvatskoj se posljednjih godina brkaju posljedice i uzroci odnosno stvari se postavljaju naglavce. Tako umjesto da se saniraju poduzeća, a time indirektno i banke, vrši se vrlo skupa sanacija banaka koje se potom za višestruko manji iznos od troškova sanacije prodaju stranom kapitalu. Zatim se poduzima mirovinska reforma koja će državu u idućih 15 godina koštati oko 8 milijardi EUR-a, a da se istovremeno i ne pomišlja na sanaciju poduzeća. Naprotiv kontinuirano se povećavaju razmjeri izvlačenja novca iz poduzeća u državni i financijski sektor. Rezultat koji danas imamo je devastirano gospodarstvo koje kontinuirano iskazuje vrlo visoke gubitke (gubici su u razdoblju 1994.-2000. godina u apsolutnoj svoti veći za 28,8 milijardi kuna od dobiti) i nije sposobno održati ni postojeću nisku tehnološku razinu.
Osnovni grijesi makroekonomske politike su potpuno nerazumijevanje ili neosjetljivost za ekonomski položaj poduzeća, tog osnovnog privrednog subjekta na kojem počiva ukupno gospodarstvo i odsustvo konzistentne strategije razvoja.
Model u kojem se iz stabilnog tečaja izvodila stabilnost cijena i stabilnost gospodarstva, umjesto da obrnuto stabilne cijene i tečaj budu rezultat stabilnog gospodarstva, nanio je Hrvatskoj, uslijed dugotrajne primjene, nesagledive štete.
Rezultati ekonomske politike u razdoblju 1994.-2001. godine su: 29, 6 milijardi US$ vanjskotrgovinskog deficita; deficit tekućeg računa platne bilance od 8 milijardi US dolara; porast vanjskog duga s tri milijarde dolara u 1994. na 11,1 milijardi u 2001. godini; porast broja nezaposlenih s 243 tisuće u 1994. godini na 415 tisuća u ožujku 2002. godine, itd.
I pored ovako katastrofalnih rezultata uvjerava nas se da je postojeći model ekonomske politike odličan i samo što nije počeo davati sjajne rezultate, a da svi koji ga kritiziraju “slabo vide” sve njegove uspjehe, te da će se rezultati u rješavanju problema nezaposlenosti i stagnacije izvoza vidjeti za 6 ili 12 mjeseci. I tako iz godine u godinu. U normalnim gospodarstvima regira se već na prve znakove pada konjukture ili zaposlenosti promjenama u fiskalnoj, monetarnoj ili tečajnoj politici.
Izravan utjecaj fiskalne i monetarne politike na poduzetnički sektor, odnosno razmjeri odljeva novca iz trgovačkih društava u državni proračun i bankarski sustav vide se iz podataka da su u razdoblju 1994.–2000. izdvajanja za proračun, na osnovi poreza i doprinosa na plaće i iz plaća te poreza na dobit, porasla za 88,3% i iznosila 112,2 milijarde kuna. Ukupan odljev novca na osnovi kamata bankama i nepovezanim poduzećima u razdoblju 1994.–2000. iznosio je 59,7 milijardi kuna.
Za ilustraciju koliki su kamate teret kreditno ovisnom sektoru poduzeća, recimo da je u 1999. godini njihov udio u amortizaciji iznosio 81,1%, u investicijama u osnovna sredstva 74,6%, te da se u većini godina njihov iznos, s iznimkom 1997. godine, približava iznosu neto akumulacije (amortizacija – gubitak), a u 1999. godini premašuje ga za 3,7 milijardi kuna (za 40,2%).
Zbog stalnog gubitka, koji kumulativno za razdoblje 1994.–2000. iznosi, kao što smo već naglasili 28,8 milijardi kuna, sredstva koja su ostajala poduzećima (neto akumulacija) znatno su niža od iznosa amortizacije. Taj manjak vlastitih sredstava poduzeća nisu mogla namiriti niti uzimanjem kredita, zbog restriktivne monetarne politike, visokih kamatnih stopa i problema u funkcioniranju bankarskog sustava, pa je iznos investicija u osnovna sredstva trajno niži od godišnjeg iznosa amortizacije, odnosno niži od proste reprodukcije.
U današnjem modelu ekonomske politike, koji predstavlja vrlo lošu mješavinu liberalizma i

intervencionizma, jer država itekako intervenira u gospodarstvo već samom preraspodjelom preko 50% BDP-a, stvoren je makroekonomski okvir kojega ocrtavaju s jedne strane visoko porezno opterećenje i visoke kamate, a s druge strane apreciran tečaj kune i potpuno otvoreno gospodarstvo. Od poduzeća se traži da se takvom okruženju prilagode restrukturiranjem i povećanjem konkurentne sposobnosti, a da istovremeno nikome u Vladi ne pada na pamet da nešto treba mijenjati u samom modelu.
Što je značilo dosadašnje restrukturiranje poduzeća? Značilo je, gotovo isključivo, njihovu privatizaciju. Osnovna teza s kojom se prišlo privatizaciji je da je privatno vlasništvo efikasnije od državnog odnosno društvenog, pa će po logici stvari samom privatizacijom biti riješen problem niske efikasnosti hrvatskog gospodarstva. Ovako postavljen proces pretvorbe i privatizacije učinio je ostale ciljeve, kao što su ulaganje u modernizaciju proizvodnje, zadržavanje postojeće zaposlenosti i njeno povećanje, razvojne planove poduzeća i tome sl., koji su trebali biti najvažniji uvjet kupovine, sekundarnim.
Tako je privatizacija postala sama sebi svrhom, a kod kupaca nitko nije provjeravao njihove osobne sposobnosti i financijske mogućnosti da plate kupovinu legalno stečnim sredstvima, održe i razviju poduzeće.
Time je otvoren jedan nakaradni proces koji je doveo do neviđene pljačke na ovim prostorima. Prema priznanju samih banaka oko 20.000 managerskih kredita odobreno je na nezakonit način. Nije poznato da je itko od članova tadašnjih uprava banaka, čelnih ljudi HFP-a i RF MIORH-a, ili zajmoprimaca do danas odgovarao. Tu se postavlja pitanje da li pravni sustav može normalno funkcionirati ako se amnestira izvršeni kriminal u privatizaciji? Vrlo teško u kraćem roku. Ovako provedeno restrukturiranje poduzeća značilo je otpuštanje radnika, stečajeve i likvidaciju. Prema nalazu Državnog ureda za reviziju od 4. travnja ove godine, gotovo 80 posto poduzeća, koja su bila predmet revizije pretvorbe i privatizacije, umjesto napretka i razvoja, doživjelo je poslovni krah.
Recimo i da se država kao vlasnik vrlo nelogično ponašala jer je umjesto da se prvo riješi onoga što joj nosi najveće gubitke, prodavala poduzeća koja su nosila značajan profit (“Večernji list”, banke, telekomunikacije, renovirani hoteli, sanirana poduzeća, itd.), a sprema se to napraviti i s Croatia osiguranjem, Inom i Hrvatskom elektroprivredom.
Ovakva prodaja najprofitnijih poduzeća (u kojima je jednokratni iznos primljen za prodaju nerijetko manji od iznosa dobiti kroz nekoliko godina) u najnovije se vrijeme opravdava potrebom izmirenja dugova države.
Pitam se što će se onda dogoditi kada se proda još ova imovina što je ostala? Vjerojatno ozbiljni problemi s likvidnošću, jer predviđene stope rasta BDP-a od 3,5 i 4 posto ni približno ne pokrivaju troškove servisiranja unutarnjeg i vanjskog duga u idućim godinama.
Hrvatska bi u što skorije vrijeme trebala postići društveni konsenzus oko prioritetnih ciljeva ekonomske politike i odnosa prema regionalnim, europskim i svjetskim integracijskim procesima.
Kada govorimo o ciljevima oni su dani Ustavom RH gdje se u njegovim izvorišnim osnovama Hrvatska definira kao “suverena i demokratska država u kojoj se jamče i osiguravaju ravnopravnost, slobode i prava čovjeka i državljanina, te promiče njihov gospodarski i kulturni napredak i socijalno blagostanje”, a u člancima 48. do 57. utvrđuju se gospodarska i socijalna prava kao što su: poduzetnička i tržišna sloboda; gospodarsko i socijalno blagostanje svih krajeva; porezni sustav koji se temelji na načelu jednakosti i pravednosti; svatko ima pravo na slobodu i rad; svaki zaposleni ima pravo na zaradu kojom može osigurati sebi i svojoj obitelji slobodu i dostojan život, slabima, nemoćnima i nezaposlenima osigurava se pravo na pomoć za

podmirenje osnovnih životnih potreba.
Kakvi su rezultati ekonomske politike na socijalnom području? Prvo su zakinuti umirovljenici, potom slijedi pljačka u privatizaciji koja je raslojila hrvatsko društvo na nekolicinu enormno bogatih i osiromašeni i obespravljeni ostatak stanovništva, što je za posljedicu imalo, osim razaranja obitelji poradi teške materijalne situacije, masovan odlazak mladih školovanih ljudi u inozemstvo i prirodnu depopulaciju stanovništva, osobito izraženu krajem devedesetih godina prošlog stoljeća.
Hrvatski građani ne samo da ništa nisu dobili pretvorbom i privatizacijom društvenog vlasništva hrvatske privrede, već su putem poreza platili sve njene troškove i neuspjehe (sanacija banaka i pojedinih poduzeća), uključujući i provedenu pljačku i neznanje novih vlasnika, a kako stoje stvari, nastavit će ih i dalje plaćati.
Nadalje, preko 70 posto poreznih prihoda države čine porez na promet, pa se nikako ne može govoriti o pravednoj raspodjeli poreznog tereta. Situacija je još gora kada znamo da se porez na dohodak, koji daje manje od 10 posto poreznih prihoda, naplaćuje po svega dvije stope s vrlo nisko određenom poreznom osnovicom, a da se ne oporezuju prihodi od kamata i dividendi.
Zatim tu su restrikcije socijalnih prava počevši od zdravstvene zaštite, preko prijedloga novog Zakona o radu, pa do realizacije prava na rad.
Na osnovu ovakvih rezultata gotovo bi sve dosadašnje hrvatske vlade mogle odgovarati za protuustavno djelovanje.
Hrvatska se nalazi pred izborom da li zadržati postojeću ekonomsku politiku čiji su prioritetni ciljevi stabilnost tečaja i cijena, a strukturne promjene svode se na ubrzanu privatizaciju preostale imovine i postupno smanjenje fiskalnog opterećenja ili će joj prioritetni ciljevi postati rast proizvodnje, zaposlenosti i socijalna sigurnost građana.
Recimo da se ovi ciljevi međusobno nužno ne isključuju, ali je vrlo važno što je prioritetni, a što sekundarni ili izvedeni cilj. Naime, moguće je i uz današnji prioritetni cilj – stabilan tečaj i cijene, ostvariti stope rasta BDP-a od 5 i više posto. Te smo stope, čiji se rast bazirao na rastu unutrašnje potrošnje (obnova) i porastu zaduženosti, već imali u drugoj polovici 90-tih, pa je tako primjerice u 1997. godini BDP porastao za 6,8%, ali to nije rješilo problem nezaposlenosti. Naprotiv, ona se kontinuirano povećava, što znači da nije bitna samo stopa rasta već i njegova struktura, na koju postojeći model ekonomske politike ne može utjecati, barem ne u pozitivnom pravcu.
S druge strane moguće je poduzeti koordinirane promjene u tečajnoj, fiskalnoj i monetarnoj politici koje će za osnovni cilj imati porast proizvodnje i zaposlenosti uz zadržavanje stabilnosti cijena i ukupnog gospodarstva.
Porasta zaposlenosti neće biti bez promjene u strukturi rasta BDP-a, u kojem primarnu ulogu treba dobiti tzv. realni sektor (industrija, energetika, građevinarstvo), a osnovni uvjet za njegov dugoročni rast je izvoz koji je opet, međuostalim, uvjetovano tečajem domaće valute. Sve protivnike rasta realnog sektora treba podsjetiti da se boom tercijarnog sektora u razvijenim zemljama odvijao paralelno s rastom tzv. realnog sektora (a ne njegovim apsolutnim padom kao u slučaju Hrvatske), te na nedavnu izjavu njemačkog kancelara Gerharda Schrödera “Financial Timesu” da ne treba upasti u zamku razmišljanja o proturječju između “stare” i “nove” ekonomije, jer industrijski rast donosi nova radna mjesta u uslužnom sektoru. Racionalnu ekonomsku politiku, prema riječima kancelara Schrödera treba usmjeriti prema stvaranju klime za jačanje konkurentnosti i poticanje uspjeha.
U tom smislu potrebno je, pored tečajnih korekcija, izvršiti fiskalno rasterećenje gospodarstva. Kod toga je važno postaviti pitanje nije li bolje javni dug koristiti za smanjenje poreznog

opterećenja poduzeća, koje će poduzećima omogućiti profitabilnije poslovanje i veću konkurentnost, a ukupni porezni prihodi rasti će porastom BDP-a, nego ga koristiti jučer za sanaciju banaka, danas za reforme mirovinskog, a sutra zdravstvenog osiguranja?
Banke bi, danas u vlasništvu stranog kapitala, trebale, ne samo u interesu poduzeća već i u vlastitom, otpisati dio dugovanja hrvatskih poduzeća, reprogramirati ih, ili prodati po diskontiranoj vrijednosti. S druge strane Hrvatska bi trebala osnovati državnu banku. I to ne zato što je to neka posebno dobra ideja, već stoga što je 90% konsolidirane bilance banaka u Hrvatskoj u vlasništvu stranog kapitala. Strani kapital, kao uostalom i bilo koji privatni kapital, teži maksimalizaciji profita uz što manji rizik. Nasuprot tome, postoji čitav niz projekata koji su od vitalnog značenja za hrvatsko gospodarstvo, a nisu niti će biti visokoprofitabilni. Nadalje, u situaciji kada Hrvatska narodna banka nema odgovarajuće instrumente kojima bi utjecala na razinu kamatnih stopa na financijskom tržištu, vrlo je važno, s aspekta ukupnog hrvatskog gospodarstva, da se pojavi banka koja će po znatno povoljnijim uvjetima (međuostalim i nižim kamatama) davati kredite.
Hrvatska poduzeća ne treba restrukturirati nitko sa strane, u drugačijem makroekonomskom okruženju u kojem će umjesto gubitaka iskazivati dobit na razini ukupnog gospodarstva, većina će se restrukturirati sama, a osnovni je zadatak ekonomske politike da to omogući.
Društveni konsenzus ili njegov izostanak oko prioritetnih ciljeva hrvatskog gospodarstva odredit će budućnost Hrvatske.
Ne manje važan je i kompleks pitanja vezanih uz pristupanje Hrvatske regionalnim, europskim i svjetskim integracijama. U tom smislu nije dovoljno reći da je “Europa naša sudbina”, jer sudbina može biti i loša, već treba definirati svoje ciljeve i interese kako bi Hrvatska u tim i takvim procesima prošla što bolje. Podsjetio bih da je Irska prije pristupanja tadašnjoj EZ izvršila analizu svoga gospodarstva, podržala razvoj proizvodnji za koje je zaključila da su konkurentne, testirala svoje pretpostavke na ugovoru o slobodnoj trgovini sa Engleskom i tek potom pristupila EZ. Negdje su u svojim zaključcima i pogriješili, ali u cjelini projekt je više nego uspio. Ja sličan program u Hrvatskoj ne vidim.
Na kraju mala doza optimizma. Ako pogledamo što je u protekle dvije decenije rađeno s hrvatskim gospodarstvom ne treba nas toliko čuditi da smo danas tu gdje jesmo, već da je od hrvatskog gospodarstva ostalo to što imamo, što samo svjedoči o njegovoj snazi i vitalnosti i ukazuje da bi u drugačijem makroekonomskom okruženju vrlo brzo moglo postići visoke stope rasta investicija, proizvodnje i zaposlenosti. Uz brži rast proizvodnje i zaposlenosti mnogi bi od danas naizgled nerješivih problema postali lakše rješivi.